

هــزى هـزر - پـرى ئـندـرسـان . ئـكرـم سـعيد

سـرنج لـسـر {بـشى ۱ كـتبـى: هـزى هـزر - پـرى ئـندـرسـان}

۱/ ئـىـلى هـزر تا چـىـند گـرنـگـى لـى و هـىـچـوـنـى سـياسـىـانـى كـى گـىـانـكـارى مـىـژووى گـىـورـى بـىـخـىـو بـىـنىو؟ ئـاـيا هـزر تـىـنـا دـىـاردـى دـىـروونى پـرىـسـى مـاددى و كـىـمـىـلـى تى زىر قوونـىـترن، يان خاوى نى سـىـرـبـىـخـىـى يـىـكـلاـكـىـرـىـوـن وىك هـىـزى هـىـخـرانـى سـياسـى؟ بى پـىـچـىـوانـى وائـىـى تـىـكـانـىـو، ئـىـو وىـمـانـى كـى بى ئـىـم پـرىـسـىـار دـىـدرىن، چـىـپ لـى اسـت بى توندى جىانـا كـا تـىـو. بىـگـومان زىـرك لـىـكـىـنـسـىـر فـا تـىـف و لـىـبرا كـان گـرنـگـىـى كى زان و گـىـورـى ئـاـيـدىـان بىـرـزىـكان و بىـها ئـىـخـلاـقـىـى كـانـىـان لـى مـىـژوودا بىـرـزىـنـرخـانـىـو سـىـرـكـىـنـى ئـىـو مـا تـرىـالىـسـت ادىكا نـىـان كـردووى كى پـىـدا گـرى لـىـسـىر ئـىـو دـىـكـىـن كى ناكـىـىـى ئـا بـوورىـىـكان بـزوىـندى گـىـانـكـارى مـىـژوون. نموونـى بىـنا و بانگـى مـىـدـىـرنـىـكانى ئـىـم جـىـر ئـاـيـدىـالىـزم اـسـتـىـو بـرىـتىن لـى كـىـسـا يـى تى وىك (فـرىـدرىش مـاـيـنـىـك، بىـنـىـدـىـن كـىـس يان كارل پـىـپـىـر). بى ئـىـم جـىـر بىـرمـىـنـىـدان بىـوتـى يـماـيـنـىـك: "هـزىـكان، كى لـىـلا يـىـن كـىـسـا يـى تى چـالاكـىـكانـىـو دىـگـىـدرىن، تـا بـى مـىـژووى ژىـان پـىـكـدىـهـنـىـن"، بىـمـام دىـتـوانىن كـىـسـا يـى تى سـىـرـكـىـىـكانى دىـكى اـسـت بـىـزىنـىـو كى هـىـش دىـكـىـن سـىـر و هـىـم عـقـانـىـىـكان، كى بى اى ئـىـمان عـقـىـدى دروستكراون، لـىـبرى ئـىـو بىـوايان بىـوـىـى كى داب و نـىـرىـتىـىـكان يان غـىـرىز بـا يـىـلـىـزىـىـكان اـسـى مـىـزن و قوونـى بىنن، (فـرىـدرىش نىـچـى، لوىس نامىر، گارى بىـكـىـر)، لـى وائـىـى جىـاوازىـو، تىـرىـسـتـىـكانى بىـرژىـو و نـىـدىـى مـاـدىـىـكان بـوون، كى سوكا يـى تىـان دىـكـرد بىـها ئـىـخـلاـقـىـىـكان يان سـياسـىـىـكان، و هـىـوـىـان دىـدا بـا يـى خى اـسـىـان كى م بىـنـىـو. تىـرى بـىـاردى گـىـرايى عـقـانـى، كى هـىـژمـوونى لـىـسـىر بـوارى بىـرفـراوانـىـكانى زانـسـتى كى مـىـلـى تى ئـىـنـگـلـىـسـاكـسـان هـىـى، ناسراوترىن پارادايىمى هاوچـىـرخى ئـىـم جـىـر يـى.

بىـمـام هـىـمان دابىـشـوون دىـتـوانـىـت لـىـلاى چـىـپ بـىـزىنـىـو. ئـىـگـىـر سـىـرى مـىـژوونووس گـىـورى مـىـدـىـرنـىـكانى چـىـپ بىـن، بىـا كىـى كى تـىـواو لـى اـسـى هـزىـكان لـىـلاى "فـىـرنـانـد بـراودىـلـدا" دىـبىنن، كى بى پـىـچـىـوانـى اى "ر. هـ. تاونى" كى اـسـى هـزى بى گـرنـگ دىـزانى. لـى نـىـو

خودی مارکسیست بريتانيه کاندای کس هه وهه سته کانی "ئودوارد تيمپسن" لایاد ناچه که هه موو کار کانی ژيانی مشتومرک بوو له دژي ئه وهی که وک بچوو ککردنه وه به فاکتري ئابووری ديبيني، لهگه هه وهه سته کانی "ئيریک هه بسباوم" له نووسینی مژووی سه دهی بیسته مدا هیچ به شکی جیاوازی ته دا نییه که ته رخا نکرا بهت به هزره کان. ئهگه ره سه یری سه رکرد سیاسیه کان بکهین، هه مان دا به شبوون به شه وهه یکی وردتر خه دوو باره ده کاته وه، به نموونه گووته ی: "بزووته وه هه موو شته که، ئامانج هیچ نییه" ی بهرنشتاین. ئایا ده که ته به به هاکردنی توندتر له م زیاتر به هزره کان هه بهت له به ره ژ وهه ندی بزووته وه؟ بهرنشتاین پهی وابوو که ئه وه له ده سه زییه وه به مارکس ئه وه دیکته مهی گوته وه. له هه مان قه ناغدا، لینین له ماکسیم کی (کورت ده سته واژه) به هه مان شه وه به ناوبانگدا، که کاریگه ریه کی ته واو ده، وک شته که که هه موو مارکسیست که ده به بزانهت، ایگه یان ده که "به به تیهری شه شهگه ان به ناتوان ته بزووته وه یکی شه شهگه ان به هه بهت". جیاوازی له ره دا ته نیا له نه وان یفه رمخوار و شه شهگه ده دا نه بوو، به که له یزه کانی خودی چه پی شه شهگه ده دا هه مان دووانه یی ده بیننه وه. به له کسمبه رگ وک خه ده ته: "له سه ره تا وه کرد وه بوو"؛ وات به نه که هیچ بیر که یه کی په شه خته، به که ته نیا کرد وهی خه به خه یی جه ماو ره، ئه وه خه ده ته یی گه انکاری مژووی گه وره یه، ئه نارکیسته کان هاوای ئه وه بیر که یه بوون. له لایه کی دیکه وه به گرامشی بزووته وهی کره کاری هه رگیز ناتوان سه رکه وتنی به رد وهام به ده ته به نه ته، مگه ره ته نها کاته که سه رکه وتنه کی ئایده یی به ده ته به نه؛ ئه وهی ئه وه ناوی له نه بوو "هه ژموونی کولتووری و سیاسی" به سه ره که مگه ده به گشتی. ستالینیش وک سه ره کی ده وه ته بنیاتنانه سه سیالیسم به گه شه په دهانی ماددی هه نه به ره مه نه ره کان سپارد، وه ماو به شه شه کی کولتووری که توانای گه یی عه قه یهت و عاده ته کانی هه بهت *.

له ره دا وه ره گه انی به شه (۱) ی کته به که ته واو بوو *.

سه رنج له سه ره {به شه ۱ کته یی: هه زی هزر - په ری ئه نه ده ره سن}

سه ی هره کان له گه انی که مگه ده چه نه گرنه به ره ورده به به ره ژ وهه ندی و هه زی ماددی؟ به وهه سامی ئه وه په سیار به کورتی ئه نه ده ره سن باسی مژووی هزر ده کاته له لیه الیسم و مارکسیزم، تا ده گاته ئه م که له هه ژموونی نیولیه رالیزم و که نه سه ره قاتیف به سه ره جیهاندا.

به ای مارکس مرهفه ئه قه به کار ده هه نه له سه رنجهان له جیهانی ده ره وهی خه، له ره وه ده گاته به هزر، و له ره وه نه خشه دروست ده کاته

له مـشکیدا، پـش ئه وهی له پراکتیکدا جـبهـجـی کات، به مه کاری مرـق له کاری ههنگ جیاده کرـته وه. به پـچه وانهی ئه وانهی پـیان وایه مارکس بـوای بـ گـرنگی کاری ئـقـ نیی، یان کاری ئـقـ (تیـرـهـزـر) هـمیشـه دوا پراکتیک، دـبـ باش لـم دـربـینـی مارکس لـ سـرمایـه دا وردبـینـو، مارکس ده نووسـ: {بـگومان جـا جـا که هاوشـوهی فەرشـچن کار ده کات، ههنگیش له دروستکردنی شانهی ههنگوینهـکان زـرـک لـ تـلارـسازـکان شـرمـزار دـکات، بـمـام ئـوـی خراپـترین تـلارـساز لـ باشترین هـنگ جیادـکاتـو ئـمـی، تـلارـساز یه کهم جار لـ مـشکی خـیدا تـلارـکـ بنیات دـنـ پـش ئـوـی لـ واقیعدا دروستی بکات.} - مارکس/ سهرمایه - بـرگی یـکـم / پرـسـی بـرهـمـهـنـانی سـرمایـه داری / لاپـهـ 198.

ئـم بیرـکـی مارکس جـخت لـو دـکاتـو کـ بیرکردنـو (هـزـرـ تیـری) پـش کردار (پراکسیس) دـکـوت؛ یانی مرـق توانای ناوازی هـیـم بیرکردنـو، بـیـ مرـق بـ پلانـکی هـشیار کاری جـستـیی دـکات. (لـ هـموو سـردـمـکدا، هـزـرـکانی چینی دـسـاتدار، هـزـرـزا و باوـکانن؛ واتـ ئـو چینی کـ نوـنـرایـتی دـسـاتی مادی لـ کـمـگادا دـکات، هـزی فیکریشی باـدـستـ. ئـو چینی کـ خاـونی ئامراز مادیـکانی بـرهـمـهـنـانی، هاوکات کـنتـی ئامرازـکانی بـرهـمـهـنـانی فیکریش دـکات) - مارکس/ ئایدـلـژیای ئـمانی.

دوو جـر هـزـر: هـزی سـن و ئایدـلـژیا

مارکس بـوای به وه بووه مرـق ئه فسانهـکان به ئهـقـ دادهـنـ، بهـم ئـوانـهـر بـینـکی ئهـقـانی نیین، بـکـ هـنگـانه وهی هـلومـهـرجی ماتریالی مرـق خـیه تی.

مارکس لـ باسکردنی پـیـوـندی هـشیاری به واقیعی کـمـلـایـتی، ئامازـی بـوـدا کـ پـیـوـندیـکی نـزیک لـ نـوان هـشیاری (وـک هـزـر و ئایدـلـژیا) و ژیا نی کـمـلـایـتی هـیـ، ئـو پـیـوـبوو ژیا نی مادی هـشیاری دیاری دـکات نـک بـ پـچـوانـو، ئـما هـزی استـقـینـی شـگـیـیـ بـ پراکتیک کـمـگـ دـگـ، بـمـام ئایدـلـژیا واقع دـشـوـنـت و شکست دـهـنـت لـ کـشانی وـنـیـکی استـقـینـ دـربارـی واقع.

ئـیرـجـی ئازـرین لـ نووسراوـکیدا پـیـوـندی نـوان (بوون و هـش و پراکتیکی هـشیارانـه) ی بـ شـوـکی دروست استـقـینـ کرـبوـو: {له ماتریالیزی مـژووی مارکسدا پـکـهاتی ئابووری کـمـهـگـه له شـوازیکی بهـرهـم هـناندا، پایه و ژـرخانی ئابوورییه، و تهواوی شـوهی سیاسی، ماف و یاسا، ئیدـلـژیای زایـنـو کـمـهـگـه، دیاری ده کات و به وه وه په یوهستن. له تـگـهـیشتـهـی ماتریالیزی مـژووی مارکس

ئابووری بـیاردەر و دیاریکەرە. بەـئام لەم تـگەشتنەووە هەـئە یە گەر بە ئەنجامگیرـکی ئیکـنـمـیستی وای بـئـینە دەرەووە کە "گەشە هـئە زەکانی بەرھەم هـئەنان یان هەر جـرـرـکی ئابووری ماتـرـی پـشکەوتن و گـئـانی مـژووہ". چونکە لە بیری دروستی مارکس ژـرـخانی ئابووری یە کسان نییە بە هـئە زەکانی بەرھەم هـئەنان بە تەنها، وە لەو بـچووئە دروستە ماتریالیسمی مارکس کە ژـرـخانی ئابووری سەرخانی کـمـە گە دیاری دەکات هـئەشتا باس لە دیاریکردنی دینامیکەتی گـئـانی ژـرـخانی ئابووری و سەرخانی کـمـە گە لە دیدی مارکس ناکات. بە ماناـکی ترو بە زمانی فەلسەفی مارکس(ماتریال لە پـش ئیدیا هـئە یان بوون پـش هـئەشە) ئـمـ تەواوی(زانستناسی/ Epistemology) مارکس نییە، بەـئە تـا ئـرە فەلسەفی ماتریالیسمی پـش مارکسە. تایبەتمەندی ماتریالیسمی مارکس لە یەکیەتی ماتریال و ئیدیا هـئە/بوون و هـئەش(واقع و هـئەشیاری) لە پراکتیکی هـئەشیارانە و شـگـئـانی هـئەش(مر فـدا دەناسـئـ) واتە گرنگی پـش پراکتیک و کاری شـگـئـانی هـئەش لە گـئـانی کـمـە گەدا} - در نقد سوسیالیسم عرفانی/ "دوران گوزار" - بتلھایم - (.)

مارکس لە گرـنـدریسەدا دەنوسـ: "ئەگەر ئـمە نەتوانین لە شیکاری هەلومەرجی بەرھەم هـئەنان و پەیوەندی بەرھەم هـئەنانی کـمـە گە سەرمايەداری ئـستادا، پـویستی کـمـە گە یەکی سـشیالیستی وونکەینەووە، ئیدی جەنگی ئـمە دژی سەرمايەداری وەک جەنگی کەسانـک وایە دژی ئاشی با / واتە دـنکیشـتیە". ئەم داواکاریـی مارکس چـ دەگەـئـ و چـن ئـمە داواکەـجـبەجـ کەین لە ئاڤەکانمان دەربارەـی مەملانـ و کـشەکانی سەرمايەداری سەردەمی ئـمە؟.

بلیخانـف لە دراسەـی ووداوەکانی نـو کـمـە گەدا پرسیارـکی جوان دەکات: (بـچـ ووداوەکانی مـژوو بەم گـئە یە یان بەم لایە کەوتەووە نەک بە گـئە و لاکەـی دی). هـئەبەتە لای مارکس ئاشکرایە کە بـ ئەوـی لە ووداوە سیاسییەکانی نـو کـمـە گە بگەین دەبـ دراسەـی ناکـکیەکانی "سەرمايە و مەملانـ چیانیتـی" بکەین؛ چونکە مەملانـی بیروـا و سیاسی نـو کـمـە گە پەردە یە کە بەسەر مەملانـی چینایەتیدا، و دەسپـکی دراسەـی مەملانـی چیانیتـی بریتیتە لە زانینی ناکـکیەکانی سەرمايە و قەیرانەکانی لە سەردەمی سەرمايەداری دـئەدا. ئەمە ماتریالیزمی مـژوو مارکسە کە بەداخووە زـر کەس پشت گوـی دەخات و بە وتنەووی چەند بـگە و دەربـئـک کە سوودی نییە، خـی لە دراسەکردنی زیندووی ئـستای کـمـە گە دەدزـتەووە.

تـیـری بژاردـگـرایـی عـقـانی کـ" ئـندـرسـن " ئاماژـی پـداوـ، ئـمـ کـ لـ جیھاندا باوـ. بـئـک لـ وناکبیران بـتایبـتی کـ باسی

خۆشگى ۋە ھۆرمەت (كوردستان، سوریا، مىسىر، ھىند) دىكىلار، ھەيكەل ستۇپىم
 ۋە بىرلىك نىگىزلىك خۇشگى دىخۇن ۋە سەرخانى تەكلىپى ۋە خۇشگى خەيلى، چۈنكى
 گۈللىك خۇشگى ۋە زىيانلىق ئازادى ھەيلى، ئۇمىتلىق ۋە ئادەم شەف
 نووسىيەت: {لىبىلىسم ئازادى تەكلىپى سىلىخىيەتلىك مەشەقەتلىك ۋە
 سەركەتلىك بىلىملىك سەركەتلىك ۋە جەھەتلىك كەلىمىلىك بىلىملىك رەپىرىيەت
 نىيەتلىك ھەيلى ۋە ئۇقۇملىق خەيلى مەشەقەتلىك دادىلىك خەيلى
 بىلىملىك ئۇقۇملىق ئازادى ۋە ھەيلى بىلىملىك كەلىمىلىك دىخۇنلىك
 مەشەقەتلىك تەكلىپىلىك بىلىملىك دىخۇنلىك} - مەركىزىيەت بىلىملىك
 چىيەتلىك ئادەم شەف/ .

لـ يـ كـ مـ نـ مـ مـ نـ دى كـ مـ مـ يـ تى جيهانى لـ سـ ۲۰۰۱ كـ لـ شارى پـ رتـ ئـ ليگري بـ ازيل بـ مـ وـ چوو، ديدگا كـ سـ ريھـ دا مژدى بـ جيهانـ كى باشتى دـ دا، ئـ و ديدگا يـ "حـ پـ رتـ ئـ ليگري" بوو كـ بـ سـ ر چـ پـ دا زا بوو، ئـ م گـ شبنينـ يـ "پـ رتـ ئـ ليگري" سوودى لـ هيواكـ يـ "ئـ رنست بلـ خ" وـ رگرت بوو، وـ دـ ستـ واژـ كـ كـ كـ كـ دىالـ كتيكى هيگـ يـ وـ ردـ گرت بـ وـ سفكردى ئـ م حـ وـ كـ هـ زـ كـ دژى "حـ دا فـ س" كـ پـ يوـ ستـ بـ كـ بـ ندى بـ رژـ وـ ندى نوخبـ يـ ئـ ليگارشى جيهانى، دژا يـ تى ئـ م دوو لايـ نـ پـ كـ دادانى نـ وان لـ لاـ كـ بزووتنـ وـ كـ مـ مـ يـ تى يـ كان بوو كـ پـ شنيارى ئـ لتـ رناتيفيان دـ كرد بـ نيوليبراليزم، و لـ لاكـ يـ دى دـ سـ مـ تـ دارانى نيوليبراليسمى سـ رما يـ دارى كـ لـ دواى ساـ نـ ۱۹۹۰ وـ وـ خانى ديوارى بـ رلين سـ ركـ وتنى ليبراليسميان اگـ يـ اند.

ئایا دځي نومې جيهان ل سا ۲۰۲۵ چي نه؟

دوای چەند ساڵێک لێ قەیرانی ئابووری، ئێمە کە زۆرێک لێ شارزایان
هەشدارێ ئێگەری داوەمانی ئابووری جیهان دەدەن. جگە لێ جەنگ
لێ (ئێکراینا و سودان)، مەترسی جەنگ لێ ناوچەی ئێزھەییاتی
ناوچەییە، قەنزوولا و دەریا باشووری چین،، هتد، هەر هەفتەی و
سەرکردەییکی وەلاتانی ئێوروپا بانگی خۆییکی دیکات (خەتان ئامادەکان
بە جەنگ)، زیادبوونی هەڵەیی شەیی بزووتنەوی ئاستەییوی
توندیی و (ئێگەزێرستی) لێ ئێوروپادا،، هتد.

تروسکا یلک لَم نَو دا بَه زبُوونی با پی چِ پی حیزبی دیموکراسی ئَم ریکا یل (دیاردی زهران ممدانی؛ یفِرم ل خولی دا ماندا)، کَه هَوو کَه ب یل کِگرتنَی خِ کِی کرِکاران و ستَملا کراو کان (پَه نا هَند کان، موسَمان کان، یهودی کان، ژنان، هَم کان،، هتد) دژی دَس ساتی ئیستبدادی سَرمایه داری دَند ی ترَمپ و بزووتن و ی ماگا و حیزبی کَماری و با ی استی حیزبی دیموکراتی ئَم ریکی.

نمونه‌های گوناگون در جهان سرمایه‌داری دارند. برخی یاران و جنگ‌ها، هر کس & لایحه‌ها، هر شش‌ویکی خدایات (هزاره‌های پهلوانی، خدایانانی مدنی، یان‌ها و شش‌ویکی دی) برای بکران نان‌بخات سفرهای کارگران و هزاران، و ژبانی خدایان بپارزید و کوشتارو نائمنی، و خدایان ست‌مل‌کراوان در دوری چینی کارگران کک‌ت‌و دژی در ساتی نیست‌داد و گندمی فرمان‌وای ب‌رژوازی، و لایحه‌های شایسته‌ی پشتیبانی هم‌موو مرقدکی ی‌کسان‌بخوار و داد‌پ‌رو. ل‌م دید‌و و نگ‌ر ک‌م نیست‌کان/شیوعی‌کان ل‌ه‌ه‌زاردنی ع‌راق‌دا ه‌و و نگ‌ر ئیس‌اح‌ گچ‌ی‌ د‌دن، ب‌گومان شایسته‌ی پشتیبانین و هیوادارین هاوش‌وی ز‌هران م‌مدانی ل‌ ع‌راق‌دا درک‌وت.

نوم‌دکی دی و و ی‌ ک‌ بزووت‌وی ن‌زای‌تی کارگران دژی س‌ختی باری ژبان ل‌ جیهان‌دا زیادبکات. ب‌گومان بزووت‌وی پ‌لیتاریا، بزووت‌وی ب‌ب‌تیی ک‌ ه‌لوم‌رجی پ‌یون‌دی کارو سرمایه‌ ب‌ش‌و‌ویکی خ‌ب‌خ‌یی چینی کارگران د‌بزو‌ند دژی چینی سرمایه‌داران و د‌سات‌دارانین ب‌ باشرکردنی بزوی ژبانین. ن‌م بزووت‌وی س‌ندیکایی و خ‌ب‌خ‌یی، ل‌ باشرین ح‌ا‌تیدا ک‌ پ‌یون‌دی ه‌بوو ب‌ بزووت‌وی س‌سیالستی، ئیدی دینام‌ی ش‌شی س‌سیالستی، ب‌ام بزووت‌وی خ‌ب‌خ‌یی کارگران ب‌ س‌سیالستی‌کان، د‌توان ل‌ چوارچ‌وی سیستمی سرمایه‌داریدا ت‌نها ی‌ف‌رمی ئابووری و سیاسی بکات، ن‌ک ش‌شی س‌سیالستی.

ب‌ام ل‌ دیم‌ن‌کی تری ن‌م س‌رد‌م‌دا، چ‌ند ز‌یتی ز‌یتوون و ه‌نگوینی ساخت ل‌ بازار‌دا ه‌ی، د‌ ه‌ند ل‌ سیاس‌تدا بیروباو و ئ‌حزابی ساخت ه‌ی. ب‌ پ‌چ‌وان‌ی بانگ‌شی ه‌ند نووس‌ر ک‌ د‌یانگوت (س‌ردی‌ت‌ گ‌ور‌کان ک‌تایان‌هات - س‌رد‌می ک‌تایی ئاید‌ل‌ژیا)، ن‌م س‌رد‌می ن‌م فول ل‌ ئاید‌ل‌ژیا؛ س‌رد‌می زیندووکردن‌وی پ‌یون‌دی ه‌زای‌تی و ع‌قید‌ی تائیفی، پ‌ ل‌ ئ‌حزابی ئایینی سیاسی، لی‌الیسمی، دیموکراسی ساخت و چ‌پی ساخت.

▪ س‌رچاو: Perry Anderson – IDÉES-FORCES / new left

review – 2025 / ن‌م چ‌ند د‌شی ب‌شی ی‌ک‌می ک‌ت‌ی‌ک‌ی.

**ج‌گ‌ ل‌ "ماو"، "لین پیاو" و زیری ب‌رگری چین س‌رکرد‌کی ش‌شی ئ‌ش‌بیری بوو. ل‌ وتار‌ک‌دا ب‌ ج‌ماو‌ر‌کی

بـرفراواندا كـ نـزىكـى يـكـ مليـن ئـ نـدامى" پاسـ وانى
سوور" بـشداريان تـدا كـردبوو، ئـركـكانى شـشى شـنبىرى
كـورتكـردو وـ اىگـيـاند كـ بـ"لـنـوبـردنى چوار ئـهرـمـنـ
كـنـكـ بوو: بىرـكـ كـنـكان، كـلتوورـ كـنـكان، داب و
نـريتـ كـنـكان و خووى كـنـ".